

Zitierhinweis

Cerman, Ivo: Rezension über: Rudolf Svoboda, Johann Prokop Schaffgotsch. Das Leben eines böhmischen Prälaten in der Zeit des Josephinismus, Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag, 2015, in: Český časopis historický, 2019, 1, S. 186-188, DOI: 10.15463/rec.758966081

český časopis historický

copyright

Dieser Beitrag kann vom Nutzer zu eigenen nicht-kommerziellen Zwecken heruntergeladen und/oder ausgedruckt werden. Darüber hinausgehende Nutzungen sind ohne weitere Genehmigung der Rechteinhaber nur im Rahmen der gesetzlichen Schrankenbestimmungen (§§ 44a-63a UrhG) zulässig.

a klientských sítích mezi rakouskou a španělskou větví Habsburků ve druhé polovině 16. a počátkem 17. století očima Marie Manrique de Lara a jejích dcer narozených v manželství s nejvyšším kancléřem Království českého, které šířily představy jednotné habsburské politiky. Tím beze zbytku naplnil zvláště obsah upřesňujícího podtitulu svého díla. Nadnárodní sňatkové aliance se autorovi nestaly pouhým objektem ke zkoumání genderových kategorií, ale v jeho pojetí naopak představovaly velmi vhodně zvolenou cestu k interpretaci nových faktografických poznatků zásadního vědeckého významu z politických, náboženských a kulturních dějin. Předložené výsledky Markova vědeckého úsilí výrazně obohatily dosavadní stav bádání o urozených osobách a současně naznačily nové výzkumné cesty k dějinám habsburských dvorů jako střediskům moci, katolické víry, míst politické a kulturní komunikace i symbolické reprezentace vládců počátkem novověku.⁸

Václav Bůžek

Rudolf SVOBODA

Johann Prokop Schaffgotsch. Das Leben eines böhmischen Prälaten in der Zeit des Josefinismus

(= Beiträge zur Kirchen- und Kulturgeschichte, Bd. 25)

Frankfurt am Main, Peter Lang Verlag 2015, 343 s., ISBN 978-631-65740-9.

Recenzovaná publikace je překladem českého vydání knihy z roku 2009.¹ Bohužel nebyl v této nové verzi aktualizován ani obsah, ani přehled bádání, ani bibliografie. Myslím, že kniha, která usiluje o úspěch na mezinárodním poli, by také neměla začínat větou „Der erste Bischof von Budweis, Johann Prokop Schaffgotsch (1748–1813), ist zweifellos eine grosse Gestalt der Geschichte Südböhmens“ (s. 11). Práce svým významem přesahuje regionální dějiny jižních Čech, ale tento přesah je třeba umět vyjádřit. Autor přece začlenil do biografie i přínosné pasáže o typologii josefinských biskupů, které překračují regionální kontext. Ty zůstávají cenné i po letech od prvního vydání.

Knihla je uvedena širokým výkladem obecnějšího kontextu josefinské církevní reformy, započaté již v epoše Marie Terezie. Zde je, dle mého názoru, nešťastné, že autor staví výklad na abstraktně pojatých duchovních proudech (konciliarismus, galikanismus, jansenismus, febronianismus), které jsou uměle vytvořené, a průběh reformní diskuze se s jejich pomocí nedá rekonstruovat. Klíčový proud jansenismus je pak pojat bez přihlédnutí k zásadní práci Petera Herscheho a jeho kritériím, což je škoda.² Při výkladu o josefinismu zůstává autor poplatný Maasseho tezi o zásadní úloze Milánska a Kounice. Je nekritický k Eduardu Winterovi a zřejmě neprohlédl ideologickou motivaci díla, které Winter vytvořil coby člen NSDAP v roce 1943 a posléze marxisticky přepracoval v době působení

8 Srov. V. BŮŽEK, *Drogi do poznania historii Habsburgów w czeskich naukach historycznych*, Kwartalnik Historyczny 125, 2018, s. 471–481.

1 Rudolf SVOBODA, *Jan Prokop Schaffgotsche: první biskup českobudějovický*, Brno 2009.

2 Peter HERSCHE, *Der Spätjansenismus in Österreich*, Wien 1977.

v NDR.³ Bohužel zde ani v dalších pasážích o duchovním klimatu josefinismu není věnována pozornost teologickému obsahu josefinské církevní reformy.⁴ U ideologických zdrojů josefinismu autor tvrdí, že zdrojem názorů o podřízení církve státu byly nauky přirozeného práva, jak je Josefu II. předal jeho učitel Christian August Beck, prý žák Samuela Pufendorfa (s. 70). Je záslužné, že je tu Beck zmíněn, ale nemyslím si, že by byl zdrojem oněch názorů, ani že by byl žákem Pufendorfovým. Beckovy přednášky byly pojaty spíš historicky⁵ a inspiraci k církevním reformám bylo možno hledat spíš u Thomasia a později u rakouských právníků Rieggera, Eybela a Martiniho.

K silnějším pasážím patří exkurz o josefinských biskupech a na něj navazující vylíčení mládí a studií Jana Prokopa Schaffgotsche. Zde se autor opřel o svou starší studii o typologii josefinských biskupů. Přiznám se, že by mě zajímalo, jaký je současný stav názorů církevních historiků na arcibiskupa Příchovského, který většinou za josefinistu považován není. K této otázce sice Svobodův krátký medailon odpověď nenabízí, ale další výklad o vzniku budějovické diecéze Příchovského profil výrazně obohacuje. Nabízí se přitom otázka, zda se biskupové josefinisti nevyznačovali větší měrou sekulárního vzdělání. Schaffgotsch sám byl zcela neobvykle absolventem vídeňského Tereziána, což autor uvádí, ale např. u Josefa Antonína Galla jen zmiňuje, že studoval „ve Vídni“.

Při rekonstrukci Schaffgotschova intelektuálního světa autor záslužně zjistil, že jeho původní knihovna se dnes nachází v knihovně kláštera Zlatá koruna a analyzoval její složení (s. 108 a 294–295).⁶ Alespoň tak může doložit, že biskup vlastnil knihy Jansena, Muratoriho a Opstraeta, kteří jsou významnými představiteli církevní katolické reformy. Ranou činnost hraběte Schaffgotsche v Hradci Králové a Olomouci rekonstruuje autor na základě materiálů z Biskupského archivu v SOA Třeboň. Schaffgotschově duchovnímu profilu se pak autor věnuje ještě v závěru knihy (s. 284), kde jej hodnotí na základě kritérií z obecně pojaté příručky církevního historika Klause Schatze a dochází k závěru, že svou činností odpovídá charakteristice josefinisty.⁷ Nicméně je škoda, že autor v otázkách intelektuálních dějin preferuje obecně pojaté příručky a syntézy před odborně zaměřenými monografiemi.

3 Srov. Ivo CERMAN, *Der Josephinismus und die Geistesgeschichte in Tschechien*, in: Franz Leander Fillafer – Thomas Wallnig (eds.), *Josephinismus zwischen den Regimen*, Wien – Köln – Weimar 2016, s. 213–239. Ze starší literatury čtené studie Jiřího Němce.

4 Srov. František KOPECKÝ, *Moraltheologie im aufgeklärten thesesianisch-josephinischen Zeitalter. Sittliche Bildung und Ausgestaltung der Morallehre zum selbständigen systematischen Fach*, St. Ottilien 1990; Jaroslav LORMAN, *Moral theology of Augustin Zippe, a moral theologian at the turn of the epoch*, in: Ivo Cerman – Rita Krueger – Susan Reynolds, *The Enlightenment in Bohemia. Religion, morality and multiculturalism*, Oxford 2011, s. 209–230; Alois KŘÍŠŤAN, *Počátky pastorální teologie v českých zemích*, Praha 2004.

5 Srov. Hermann CONRAD (ed.), *Recht und Verfassung des Reichs in der Zeit Maria Theresias. Die Vorträge zum Unterricht Erzherzogs Joseph im Natur- und Völkerrecht*, Köln – Opladen 1965; Christian August BECK, *Specimen Juris publici austriaci*, Wien 1752.

6 Srov. Jindřich ŠPINAR, *Biskupská knihovna českobudějovická*, Jihočeský sborník historický 79, 2010, s. 180–220.

7 Srov. Klaus SCHATZ, *Kirchengeschichte der Neuzeit II.*, Düsseldorf³2003.

Na rozbor kontextu navazuje kapitola o zakládání budějovického biskupství 1783–1785. Ta je opět založena na původním studiu pramenů a znalosti celkového kontextu josefínské reformy, která sice oslabovala řeholní klérus (s. 165), ale posilovala diecézní církevní správu (s. 158) i farní organizaci (s. 164). Svoboda ukazuje, že rozhodovací pravomoci mělo zemské gubernium, ale odhaluje překvapivě aktivní úlohu arcibiskupa Příchovského, který žádost papeži o osamostatnění části arcidiecéze zdůvodnil nutností lepší správy (s. 140). Ve výkladu autor opravuje omyly starší historiografie.

V otázce Schaffgotschovy činnosti v novém úřadu Svoboda předkládá kontextuální prosopografii jeho spolupracovníků a kompletní seznam jeho reformních návrhů (s. 180–186), které zároveň dokládají jeho spolupráci s výše zmíněnými josefínskými biskupy. Na příkladu založení a činnosti kněžského domu a biskupského semináře (s. 188) autor ukazuje, jak pokračovala činnost absolventů generálních seminářů a jak vypadalo další vzdělávání kněží na regionální úrovni. Popisuje rovněž, jak se biskup snažil napravit škody, které v oblasti vzdělávací soustavy způsobily státní zákroky proti jezuitům a řeholním řádům. Je to velmi cenný doplněk k dosavadním znalostem o josefínské církevní reformě, v níž se autor mohl opřít o studie Ladislava Dvořáka a Tomáše Vebera.⁸ Velmi cennou částí knihy je Svobodův rozbor Schaffgotschovy činnosti v diecézi na základě jeho diaria (makuláře matriky biskupských prací v Státním oblastním archivu v Třeboni) z let 1789–1799 (s. 221–224).

S neztenčenou pečlivostí se Svoboda věnuje i druhé části Schaffgotschova episkopátu, který spadá do období církevní reakce v době panování Františka I. Sem začlenil i vlastní starší výzkumy k osobě generálního vikáře Arnošta Konstantina Růžičky. Pro dějiny budějovické diecéze i osvěcenství obecně je však nesmírně cenná Svobodova analýza Schaffgotschovy zprávy z generální vizitace roku 1811 (s. 249–259). Ukazuje totiž biskupovu osobní reflexi příčin úpadku mravů a neblahého vlivu osvěcenství. Dokládá, že i tento josefinista se v této době přiklonil k obecnějšímu obratu k apologii náboženství proti osvěcenství, podobně jako Ferdinand Kindermann, hrabě František Josef Kinský a další josefinisté. Ze závěrečného hodnocení Schaffgotschovy úvahy je zajímavý autorův postřeh, že biskup nikdy nechtěl měnit církevní uspořádání (s. 266). U zamyšlení nad jeho povahou (s. 289–296) se vnučuje otázka, zda by tyto pasáže nebyly vhodnější na místech, kde autor rozebíral odpovídající fáze Schaffgotschova života.

Svobodova monografie je pečlivou rekonstrukcí života a činnosti josefínského biskupa. Významně doplňuje naše znalosti institucí a průběhu josefínské církevní reformy na regionální úrovni. Pro zahraničí jsou cenné i komparativní pasáže o činnosti a profilu ostatních josefínských biskupů.

Ivo Cerman

8 Ladislav DVOŘÁK, *Biskupský seminář v Českých Budějovicích 1804–1905*, České Budějovice 1905; Tomáš VEBER, *Českobudějovický biskupský kněžský seminář a diecézní teologický institut v letech 1803–1850*, Historický ústav Filozofické Fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích 2003, dipl. práce; TÝŽ, *Dvě století dějin českobudějovického kněžského semináře (1803–1950)*, České Budějovice 2013.